УДК 321.1

Євгеній Цокур
к.і.н., доцент кафедри політології
Запорізького національного університету

ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЛЕГІТИМНОСТІ ВЛАДИ В УКРАЇНІ СЬОГОДЕННЯ ТА НАЙБЛИЖЧОГО МАЙБУТНЬОГО

Головну увагу в дослідженні присвячено визначенню особливостей забезпечення владної легітимності в сучасній Україні, з'ясуванню перспектив розвитку та рівня легітимаційного потенціалу системи державної влади.

Ключові слова: *легітимність, легітимація, делегітимація, влада, суспільство, криза легітимності, політичне управління, політичний режим.*

Аналізуючи недалеке минуле та сьогодення українського політичного життя в контексті владних відносин та проблем легітимності, ми незмінно наштовхувалися на сусідство понять «легітимність» та «еліта». Дійсно, еліта, зокрема політична, є найбільш впливовим та активним учасником легітимаційного процесу. Особливого значення позиція, дії, якості політичної еліти набувають під час визначальних та кризових моментів в історії держави. Саме тоді від її професійності, толерантності, компромісності залежить доля суспільства та його майбутнє. Тож приналежність до політичної еліти має розглядатися не як привілей чи можливість самореалізації, не як можливість максимального задоволення власних потреб чи привід для самовихваляння та примушення до цього інших, а як велика відповідальність за долю людей та самопожертва задля суспільних інтересів.

Український еліті ще далеко до сприйняття та реалізації зазначених принципів. Та й виглядають вони в реаліях сучасного українського життя дивакувато та занадто пафосно, але іншого шляху, зазвичай, немає, і тисячолітній світовий історичний досвід доводить це численними сумними прикладами. Тож, якщо українському суспільству та державі потрібна ефективна, дієва, легітимна влада, то без зміни ставлення еліти до своїх обов'язків, саме обов'язків, а не прав чи привілеїв, без встановлення цивілізованої моделі взаємодії еліти та суспільства обійтись просто неможливо. Сучасна українська еліти є, в переважній більшості, номенклатурною. Таким чином, обіймання певної посади автоматично означає приналежність до політичної, правлячої еліти. При цьому до уваги не береться ні особистісні якості претендента на елітарний статус, ні його вплив на суспільно-політичні процеси, ні професіоналізм, ні інші якості,

наявність яких могла б означити правомірність та моральність претензій особистості на зазначений статус та місце в суспільній ієрархії. Спрощений підхід до формування та рекрутування еліти породжує багато проблем об'єктивного та суб'єктивного характеру, які щоразу проявляються в українській політиці та суспільному житті.

Суспільство та еліта не можуть тривалий час в межах однієї держави бути непримиримими конкурентами, чи знаходитися в радикальній опозиції один до одного, або взагалі існувати та діяти незалежно. Звичайно, певні елементи конкуренції чи то змагальності можуть і мають існувати, без них домогтися суспільно-політичного прогресу неможливо, але радикалізму, непримиримості, зверхності, нерівноправності чи байдужості у відносинах суспільства та еліти бути не повинно. Оскільки суспільство «народжує» еліту та делегує їй владні повноваження, легітимує задля забезпечення власної життєдіяльності, вирішення нагальних проблем та забезпечення перш за усе соціального поступу, то еліта та суспільство мають бути нерозривні в своїх намірах.

Українське сьогодення демонструє зовсім протилежне у взаєминах еліти та суспільства, і це одна з головних проблем на шляху розвитку України.

«Актуальна політична ситуація диктує необхідність пошуку консолідуючої ідеї заради демократичного єднання громадян і політичних еліт. Головне завдання полягає у відновленні довіри народу до влади, громадянина до громадянина.

Об'єднатися українське суспільство має навколо якісних змін сутності політичного розвитку. За всі роки державної незалежності у нас відбувалися переважно кількісні зміни, створювався лише каркас демократичної влади.

Проблема формування і якісного оновлення політичної еліти особливо важлива для нашого суспільства. Історично склалося так, що Україна століттями входила до складу деспотичних держав, де не існувало уявлення про хоч відносну єдність інтересів правлячих класів і решти підданців. Модернізаційні перетворення здійснювалися згори вниз, без зворотних імпульсів. Тому на нашому ґрунті так погано приживалися правові норми, елементи самоврядування і громадянського суспільства. Склався глибокий культурний, майновий і статусний розрив між вузькою управлінською, культурною елітою і рештою населення. Глибина цього відчуження обумовлювалася тим, що носіями національних традицій були переважно представники простого люду. Що ж до української еліти, то вона часто мала маргінальний характер, була відірвана від власної

культури і водночас не завжди могла засвоювати цінності та норми домінуючої (польської, російської) культури.

Сучасний розвиток, на жаль, не зняв цього протистояння, а поглибив його.

В Україні ще не сформувалася соціальна сила, спроможна очолити процес модернізації. Сучасний підприємницький прошарок складає в основному «буржуазія в першому поколінні». Вона має досить низький рівень культури і освіти, не володіє баченням історичної перспективи, вдається до нецивілізованих методів привласнення матеріальних благ. За твердженням академіка І. Дзюби, «життєздатна еліта формується в процесі тривалого стабільного розвитку суспільства. У нас же відбувся раптовий викид у псевдоеліту, в якій змішалися осколки радянської партійної номенклатури, найметикованіші «ребята» з пізньокомсомольського господарства, політичні кар'єристи-демагоги, сумнівного походження скоробагатьки. На «дикому Заході» кажуть, що нувориші дають у другому поколінні політиків, а в третьому – вже й інтелектуалів. Наші ж нувориші – універсали, вони вже в першому поколінні є всім». Домінування такої специфічної еліти, на думку професора Ф. Рудича, обумовлює приватизацію влади. Сутність цього феномена полягає «у прагненні владних еліт збільшити владу заради самої влади з тим, щоб використати її для розподілу державних ресурсів, а не для реалізації програм, спрямованих на піднесення рівня життя громадян, що зрештою приводить до тотальної корумпованості» [2, 30-33].

«Означені проблеми потребують подальшого науково-теоретичного дослідження та вироблення практичних механізмів вирішення, якими могли б стати такі:

1. Підписання представниками різних гілок влади політичного пакту про примирення, що визначить спільні інтереси та вектори подальшої діяльності та стане підґрунтям для досягнення суспільного консенсусу в регіональному вимірі.

2. Забезпечення широкого громадського обговорення стратегії внутрішньо- та зовнішньополітичного розвитку країни у форматі «круглого столу» із залученням представників якомога більшої кількості політичних сил та інституцій громадянського суспільства. Результатом такого обговорення має бути прийняття резолюції з подальшим обов'язковим законодавчим затвердженням.

3. Удосконалення діалогу між владою та представниками неурядового сектору у сфері розробки та прийняття політичних рішень. У рамках даного завдання Президенту доцільно ініціювати

загальнодержавну кампанію підвищення ролі недержавних організацій (НДО) як засобів впливу на владу серед широкої громадськості, створення навчальних курсів з підготовки професійних кадрів для НДО. У довгостроковій перспективі це дозволить оптимізувати механізм взаємодії влади та населення, запобігаючи прийняттю державних рішень, позбавлених легітимності у широких соціальних верствах» [1, 63-64].

Пропозицій та ідей щодо налагодження співпраці суспільства та державних інституцій і повернення останніх в легітимне русло діяльності вистачає. Науковці, як ніхто інший, розуміють ту загрозу, яку таїть в собі збереження існуючого стану та подальше поглиблення кризи легітимності державної влади. Бажано, щоб цю загрозу усвідомили також політики та високопосадовці, від дій яких багато в чому залежить зараз доля української державності. Зрозуміло одне, і на цьому сходяться більшість дослідників, не зважаючи на те, які «рецепти порятунку легітимності та державності» вони пропонують, легітимаційні процеси мають відбуватися виключно в руслі демократичних, вільних та усвідомлених суспільством норм та процедур, без будь-якого натяку на використання сили та примусу, як джерел легітимності та методів легітимації. Історія української державності засвідчує, що найменша спроба встановлення авторитарного політичного режиму, чи режиму з елементами авторитаризму не лише не спонукає до пошуку компромісу, а призводить до руйнації державності. Тож досвід сучасної Росії, в контексті методів та моделей легітимації державної влади, які там застосовуються, для української політики є не лише безперспективним, а і згубним.

Складність сучасного стану української держави та її керівництва полягає у тому, що криза легітимності та делегітимаційні процеси охопили всі рівні політичного та державного управління. Дії владних структур не знаходять позитивної оцінки та необхідної підтримки у суспільстві від рівня місцевого управління до рівня вищого політичного та державного управління. Більше того делегітимаційні процеси в сучасній Україні носять як персоналізований характер, що виявляється в низькому рівні довіри до більшості представників вищого керівництва держави, так і структурний характер – висловлення та демонстрація недовіри з боку суспільства всій системі державних органів влади та інституцій управління. Останнім «бастіоном легітимності» влади в сучасній Україні залишається рівень фундаментальний, тобто визнання правомірності та необхідності існування української держави як такої, але він теж потерпає від постійних атак як з боку зовнішніх противників української державності, так і частини суспільства, яка теж з різних причин вважає

нелегітимною взагалі українську державність. Тож криза легітимності в Україні носить системний та багатоаспектний характер.

Проблема ускладнюється ще й тим, що виборча модель легітимації, одна із головних складових сучасної легітимаційної політики та практики, внаслідок суспільно-політичних процесів та дій органів влади, виявилася багато в чому дискредитованою в очах суспільства і політикуму, і відповідно ефективно використана бути не може.

В схожому стані знаходиться і судова гілка влади, ефективна та неупереджена робота якої в демократичних країнах значно посилює легітимаційний потенціал та легітимаційний «запас міцності» органів державної влади та керівництва держави.

Тож українська держава, в особі її політичного керівництва, та суспільство, знаходяться перед складною проблемою, яка не має однозначного та гарантовано успішного рішення.

Український шлях здобуття легітимності та довіри – це шлях мирного пошуку компромісу у взаєминах між елітами, та між державою і суспільством. Швидким та простим цей процес бути не може, але і результат, який можна досягти шляхом вільної та усвідомленої суспільством легітимності, є значно тривалішим та міцнішим.

Серед конкретних заходів та технологій, які, на нашу думку, були б доречними для використання у зазначеній ситуації з метою набуття легітимності органами та інституціями державного управління в Україні, можна виділити такі:

– приоритетним напрямком подолання системної кризи легітимності в сучасній Україні має бути пошук компромісу у взаєминах та баченні стратегічних орієнтирів розвитку держави між провідною елітою та суспільством;

– наступним кроком має стати вибір ефективної та адаптованої до українських суспільно-політичних реалій легітимаційної моделі та методів легітимації з урахуванням специфіки політичної свідомості, рівня політичної культури та рівня впливу інституцій громадянського суспільства;

– подальшими кроками в зазначеному напрямку мають бути дії щодо реалізації обраної та підтриманої суспільством стратегії державотворення, направленої, в тому числі, і на створення владного легітимаційного потенціалу;

– завершальним моментом в реалізації зазначеного плану дій щодо подолання кризи легітимності влади в сучасній Україні і недопущення її в найближчому майбутньому може стати визначення та дотримання

суспільством, а головним чином провладною елітою, певних правил та норм політичної та управлінської діяльності, однакових для усіх учасників політичного процесу в Україні. Слід зазначити, що саме зверхність ставлення провладної еліти до суспільства та його прагнень, усунення його від реальної участі в управлінні державою, стали першопричиною ситуації, що склався в державі.

Звичайно, запропоновані ідеї носять загальнотеоретичний характер і потребують подальшої деталізації, доопрацювання, розробки технології практичного втілення, кадрового, нормативно-правового забезпечення та дотримання інших норм та процедур, проте наявність чіткого бачення перспективи, мети та стратегії державотворення є важливим фактором злагодженості та цілеспрямованості дій, і як наслідок, успішності реалізації поставлених завдань. Відсутність зазначеної чіткості бачення перспектив, мало зрозумілі суспільству та некоординовані дії провладної еліти, безсумнівно, не зможуть дати позитивного результату, а швидше, навпаки, призведуть до погіршення суспільно-політичної ситуації та втрати залишків легітимаційного потенціалу української влади.

Доказом ефективності обраної моделі легітимації та методів її реалізації має стати зміна ставлення суспільства до дій органів влади та його активне добровільне залучення до процесу державотворення. Саме усвідомлення власної дієвої причетності до вироблення та реалізації державної політики є найкращим стимулом для суспільства та особистості активізувати та підвищити ефективність їх діяльності в системі державотворення та державного управління. Наслідком зазначених кроків має стати і набуття органами влади необхідного рівня довіри та підтримки, тобто легітимності.

Література

1. Манжола П. Г. Взаємодія влади та громадян: практика легітимації інститутів влади у новітній історії України / П. Г. Манжола // Стратегічні пріоритети. – № 1 (2). – 2007. – С. 58–64.
2. Новакова О. «Помаранчева революція» як криза легітимності владної еліти / О. Новакова // Політичний менеджмент. – 2005. – № 4 (13). – С. 29– 37.

Цокур Е. Особенности обеспечения легитимности власти в Украине настоящего и ближайшего будущего

Главное внимание в исследовании посвящено определению особенностей обеспечения властной легитимности в современной Украине, выяснению перспектив развития и уровня легитимационного потенциала системы государственной власти.

Ключевые слова: *легитимность, легитимация, делегитимация, власть, общество, кризис легитимности, политическое управление, политический режим.*

Thcokur E. Features of providing of power's legitimacy in Ukraine of the real and nearest future
The article is devoted to determination of features of providing of power's legitimacy in modern Ukraine, and to finding out of development's prospects and level of state power system's legitimating potential.
Keywords: *legitimacy, legitimating, de-legitimating, power, society, crisis of legitimacy, political management.*

УДК: 32. 019. 5 (477)

Евгений Трещенков
старший преподаватель
кафедры международных отношений СПбГУ
(г. Санкт-Петербург, Российская Федерация)

УКРАИНА В РОССИЙСКОМ ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКОМ ДИСКУРСЕ

События в Украине, в российско-украинских отношениях находят живой отклик в российском обществе, что говорит о большом значении, которое придают в России отношениям с этим государством. Что это за значение? Вернее, что за значение придает Украине российское население в его массе, российская власть, и различные группы российского общества? Какова тематика дискуссий по украинскому сюжету? На эти вопросы и не только автор попытался ответить в этой небольшой обзорного характера статье.
Ключевые слова: *дискурс, элиты, общественное мнение, биполярность, идентичность, оранжевая революция, либералы, прагматики, национал-патриоты, НАТО.*

Те или иные изменения, происходящие в государстве находят отражение не только во внутреннем общественно-политическом дискурсе и общественном мнении, но и имеют аналогичное внешнее измерение. Мы предлагаем взглянуть на образ Украины в одном из ключевых соседей страны — в России. Очевидно, что Украина занимает особое место в российском сознании. И наоборот. А сложное, неоднозначное взаимное восприятие оказывает не последнее влияние на российско-украинские отношения.

Под дискурсом мы предлагаем понимать совокупность идей, мнений, выражаемых в процессе дискуссии по поводу того или иного относительно целостного сюжета.

Соответственно, российский общественно-политический дискурс по украинскому сюжету формируется представителями политической элиты, сторонниками той или иной политической партии, представителями академического сообщества, журналистами, экспертами и широкой публикой (колебания общественного мнения).

Самостоятельный интерес широкой публики к внешнеполитическим сюжетам в российском обществе (как и в других обществах) невысок. Поэтому имеет смысл начать описание сюжета с внешнеполитических